

संस्कृत स्नातकोत्तरपाठ्यक्रमः सत्रम् 2023-24, 2024-25

कार्यक्रमपरिणामः (Program Outcome)


विद्यार्थिषु लेखनस्य वाचनस्य भाषागतो विकासो भविष्यति ।
भाषिकेण ज्ञानेन सह अभिव्यक्तिसामर्थ्यं विकसितो भविष्यति ।
प्राचीनभारतीयविद्यानां बोधपूर्विका राष्ट्रगौरवस्य चेतना विकसितो भविष्यति ।
भारतीयसांस्कृतिकपरम्परामवगत्य विद्यार्थिनः विश्वमानवताया भावे प्रतिष्ठिता भविष्यन्ति ।
नैतिकैः मानवीयैश्च मूल्यैः परिपूरिता विद्यार्थिनः राष्ट्राभ्युदये सक्षमाः सहभागिनः भविष्यन्ति ।

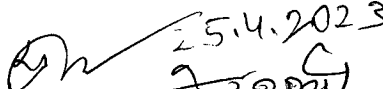
कार्यक्रमविशिष्टपरिणामः (Program Specific Outcome)

विश्वस्य सर्वाधिकवैज्ञानिक्याः प्राचीनतमायाश्च संस्कृतभाषायाः स्वर्णिममतीतं विज्ञाय
वर्तमानयुगे चापि तस्याः प्रासंगिकतया छात्रा अवबुद्धा भविष्यन्ति ।
संस्कृतभाषायां विरचितानां नानाशास्त्राणामनुशीलनात् शास्त्रीयज्ञानेन सह तर्कपूर्णस्य
मौलिकचिन्तनस्य क्षमता निर्मिता भविष्यति ।
संस्कृतकाव्यानां विविधविधाभिः सुपरिचयाद् भावभाषयोः विस्तारः स्यात् ।
संस्कृतव्याकरणस्याध्ययनाद् उच्चारणस्य लेखनस्य च भाषिकी दक्षता स्यात् ।
भारतीयमनीषाभिः लोकाय पुरा प्रदत्तं ज्ञानरत्नाकरावदानं ज्ञात्वा राष्ट्रगौरवानुभूतिपूर्वकं
विद्यार्थिनां मौलिकस्य चिन्तनस्य सर्जनस्य च प्रेरणा स्यात् ।
आधुनिकपरिवेशे संस्कृतविद्यामाश्रित्य अनुसन्धानक्षेत्रे रुच्या सह पात्रता विकसिता स्यात् ।
शिक्षा-अनुवाद-अनुसन्धान-सेना-समाचारवाचन-प्रशासनिकसेवा-इत्यादिषु क्षेत्रेषु आजीविकाया
अवसराः लप्स्यन्ते ।

पाठ्यक्रमः – सेमेस्टरपरीक्षापद्धतिः, सत्रम् 2023-24

प्रथम सेमेस्टरपरीक्षायां द्वितीयसेमेस्टरपरीक्षायाञ्च निम्नलिखितानि पञ्चप्रश्नपत्राणि वर्तन्ते ।
प्रश्नपत्रं चतुर्षु खण्डेषु (4 इकाई) विभक्तं वर्तते। प्रत्येकस्य खण्डस्य कृते 20 अङ्काः निर्धारिताः
सन्ति । आन्तरिकमूल्यांकनस्य कृते विंशति अङ्काः (20) वर्तन्ते, यत्र लेखने 10 वाचिके च 10
अङ्काः दास्यन्ते ।


डॉ. राजेंद्र शर्मा


25.4.2023
(डॉ. राजेंद्र शर्मा)

| प्रश्नपत्रम् | कोड | प्रश्नपत्रस्य नाम | लिखितपरीक्षा | आन्तरिकमूल्यांकनम् | | पूर्णांकः |
|---------------------|------|-------------------|--------------|--------------------|---------|-----------|
| | | | | लेखनम् | वाचिकम् | |
| प्रथमप्रश्नपत्रम् | 0102 | वैदिकसाहित्यम् | 80 | 10 | 10 | 100 |
| द्वितीयप्रश्नपत्रम् | 0103 | व्याकरणशास्त्रम् | 80 | 10 | 10 | 100 |
| तृतीयप्रश्नपत्रम् | 0104 | भाषाविज्ञानम् | 80 | 10 | 10 | 100 |
| चतुर्थप्रश्नपत्रम् | 0105 | दर्शनशास्त्रम् | 80 | 10 | 10 | 100 |
| पञ्चमप्रश्नपत्रम् | 0106 | साहित्यशास्त्रम् | 80 | 10 | 10 | 100 |
| योगः - | | | 400 | 50 | 50 | 500 |

सेमेस्टर - 1

प्रथमप्रश्नपत्रम् – वैदिकसाहित्यम्

| पाठ्यक्रमपरिणामः (Course Outcome) | |
|-----------------------------------|--|
| वैदिकसाहित्यान्तर्गतं | संहिता-ब्राह्मण-आरण्यक-उपनिषद्-वेदाङ्गानां सामान्यज्ञानेन सह समालोचनात्मकचिन्तनस्य योग्यता विकसितो भवेदिति । |

इकाई प्रथमा- अधोलिखितानां सूक्तानामध्ययनम् –

अग्निः -1.1, इन्द्रः - 2.12, वरुणः -7.86, विष्णुः -1.154, पुरुषसूक्तम् - 10.90

इकाई द्वितीया- विश्वेदेवाः -1.89, शिवसंकल्पसूक्तम् - 30.4.16, सरमापणिसूक्तम् -10.108,

रुद्रसूक्तम् (शुक्लयजुर्वेदस्य षोडशोऽध्यायः 16 मन्त्राः)

इकाई तृतीया- ईशावास्योपनिषद्

इकाई चतुर्थी- संहिता-ब्राह्मण-आरण्यक-उपनिषदां वेदाङ्गानां च संक्षिप्तपरिचयः ।

सेमेस्टर - 2

प्रथमप्रश्नपत्रम् – वैदिकसाहित्यम्

| पाठ्यक्रमपरिणामः (Course Outcome) | |
|--|--|
| ऐतरेयब्राह्मणस्य निरुक्तस्य च अनुशीलनाद् ब्राह्मणग्रन्थानां विषयवस्तूनां पदनिर्वचनस्य च ज्ञानं भवेदिति । | |



25.4.23

इकाई प्रथमा-ऐतरेयब्राह्मणगतम् - हरिश्चन्द्रोपाख्यानम् (द्वितीयखण्डपर्यन्तम्)

इकाई द्वितीया- ऐतरेयब्राह्मणगतम् - हरिश्चन्द्रोपाख्यानम् (तृतीयखण्डतः समाप्तिपर्यन्तम्)

इकाई तृतीया- निरुक्तम् (प्रथमोऽध्यायः)

इकाई चतुर्थी- निरुक्तगतानामधोलिखितानां पदानां निर्वचनम् –

आचार्यः, वीरः, हृदः, गोः, समुद्रः, वृत्रः, आदित्यः, उषस्, मेघः, वाक्, उदकम्, नदी, अश्वः, अग्निः, जातवेदस्, वैश्वानरः, निघण्टुः ।

सेमेस्टर - 1

द्वितीयप्रश्नपत्रम् – व्याकरणशास्त्रम्

पाठ्यक्रमपरिणामः (Course Outcome)

कारकसमासयोः बोधात् पदवाक्यप्रयोगे प्रावीण्यं शब्दकोशवर्धनाच्च भाषिकदक्षता भवेदिति ।

इकाई प्रथमा-कारकप्रकरणम् – वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदीतः(चतुर्थीविधायकसूत्रपर्यन्तम्)

इकाई द्वितीया- कारकप्रकरणम् – वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदीतः

(पञ्चमीविधायकसूत्रतः समाप्तिपर्यन्तम्)

इकाई तृतीया-समासप्रकरणम् – लघुसिद्धान्तकौमुदीतः (केवलसमासः, तत्पुरुषसमासश्च)

इकाई चतुर्थी- समासप्रकरणम् – लघुसिद्धान्तकौमुदीतः (अव्ययीभावः, द्वन्द्वो बहुव्रीहिश्चः)

सेमेस्टर - 2

द्वितीयप्रश्नपत्रम् – व्याकरणशास्त्रम्

पाठ्यक्रमपरिणामः (Course Outcome)

व्याकरणशास्त्रस्य पारिभाषिकपदानां, कृदन्ततद्धितप्रत्यायानां महाभाष्यस्य च अध्ययनाद् पदज्ञानपूर्वकं भाषिकज्ञानं विस्तृतं भवेदिति ।

इकाई प्रथमा- परिभाषा – संहिता, गुणः, वृद्धिः, प्रातिपदिकम्, नदी, घि, उपधा, अपृक्तम्, गति, पदम्, विभाषा, सवर्णम्, टि, प्रगृह्यम्, सर्वनामस्थानम्, निष्ठा ।

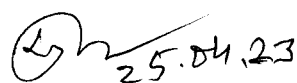
इकाई द्वितीया - कृदन्तप्रकरणम् - लघुसिद्धान्तकौमुदीतः

अध्येतव्यप्रत्ययाः – तव्यत्, तव्य, अनीयर्, यत्, ण्यत्, क्यप्, ण्वुल्, तृच्,

ल्यु, णिनि, अच्, क्त, क्तवतु, शतृ, शानच्, तुमुन्, क्त्वा, ल्यप्, ल्युट्, क्तिन् ।

इकाई तृतीया- तद्धितप्रकरणम् - लघुसिद्धान्तकौमुदीतः



 25.04.23

अध्येतव्यप्रत्ययाः – अण्, ण्य, इञ्, ढक्, त्व, तल्, ष्यञ्, ईयसुन्, इष्ठन्,
तरप्, तमप्, इनि, ठन्, मतुप्, इतच् ।

इकाई चतुर्थी- महाभाष्यस्य पशुपशाहिनके निम्नांकिताः विषयाः –

शब्दस्य परिभाषा,
शब्दार्थसम्बन्धः,
व्याकरणाध्ययनस्य प्रयोजनानि,
व्याकरणस्य परिभाषा,
साधुशब्दानां प्रयोगस्य परिणामः,
व्याकरणस्य पद्धतिः ।

सेमेस्टर - 1

तृतीयप्रश्नपत्रम् – भाषाविज्ञानम्

पाठ्यक्रमपरिणामः (Course Outcome)

ध्वनि-शब्द-अर्थ-इत्यादिभिः भाषाङ्गानां परिचयेन सह विविधभाषापरिवाराणां ज्ञानं भवेदिति ।

इकाई प्रथमा- भाषायाः परिभाषा, भाषा-बोली-इत्येतयोः भेदः,

भाषाणां वर्गीकरणम् – आकृतिमूलकं पारिवारिकं च ।

इकाई द्वितीया-ध्वनीनां वर्गीकरणं, स्वराणां व्यञ्जनानां च उच्चारणस्थानानि प्रयत्नाश्च,

संस्कृतध्वनिदृष्ट्या मानवीयं ध्वनियन्त्रम्,

ध्वनिपरिवर्तनस्य कारणानि, ध्वनिनियमः (ग्रिमः, ग्रसमैतः वर्नरः च) ।

इकाई तृतीया-अर्थपरिवर्तनस्य दिशः कारणानि च,

इकाई चतुर्थी-भारोपीयभाषापरिवारस्य संक्षिप्तपरिचयः ।


सेमेस्टर - 2

तृतीयप्रश्नपत्रम् – भाषाविज्ञानम्

पाठ्यक्रमपरिणामः (Course Outcome)

शिक्षाग्रन्थानुशीलनाद् वर्णसमाम्नायस्य उच्चारणविज्ञानस्य च परिचयेन सह भारतीयार्यभाषाणां
संस्कृतपालिप्राकृतादीनां चावबोधो भवेदिति ।



 25.4.23

इकाई प्रथमा- भारतीया आर्यभाषा -

प्राचीनभारतीया आर्यभाषा (वैदिकसंस्कृतं लौकिकसंस्कृतञ्च)
मध्यकालीनभारतीया आर्यभाषा (पालिः, प्राकृतम् अपभ्रंशः)
आधुनिकभारतीयानामार्यभाषाणां परिचयः ।

इकाई द्वितीया-पाणिनीयशिक्षा (सम्पूर्णा)

इकाई तृतीया-धम्मपदम् (वग्गः - 1,2,3,4,5)

इकाई चतुर्थी- कोमलचन्द्रजैनकृता प्राकृतप्रवेशिका पाठः - (1,2,3,14)

सेमेस्टर - 1

चतुर्थप्रश्नपत्रम् - दर्शनशास्त्रम्

पाठ्यक्रमपरिणामः (Course Outcome)

तर्कसङ्ग्रहसांख्यकारिकयोः माध्यमेन न्यायसांख्ययोः ज्ञानेन सह भारतीयदर्शनानां सामान्यपरिचयो भवेदिति ।

इकाई प्रथमा- तर्कसंग्रहः - अनुमानलक्षणपर्यन्तम्

इकाई द्वितीया-तर्कसंग्रहः - उपमानतः समाप्तिपर्यन्तम्

इकाई तृतीया-सांख्यकारिका - चत्वारिंशतकारिकापर्यन्तम्

इकाई चतुर्थी - सांख्यकारिका - एकचत्वारिंशतकारिकातः समाप्तिपर्यन्तम्

सेमेस्टर - 2

चतुर्थप्रश्नपत्रम् - दर्शनशास्त्रम्

पाठ्यक्रमपरिणामः (Course Outcome)

योगवेदान्तदर्शनयोः समालोचनात्मकाध्ययनाद् चिन्तनविस्तारः दृग्बिस्तारः साम्यभावविस्तारश्च भवेदिति ।

इकाई प्रथमा- वेदान्तसारः - उपहितचैतन्यपर्यन्तम्

इकाई द्वितीया - वेदान्तसारः - सृष्टिनिरूपणतः समाप्तिपर्यन्तम्

इकाई तृतीया- पातञ्जलयोगसूत्रम् - समाधिपादः (1-28 सूत्रपर्यन्तम्),



25.4.23

साधनपादः (1-9 तथा 29-55 सूत्रपर्यन्तम्)

विभूतिपादः (1-3 सूत्रपर्यन्तम्)

इकाई चतुर्थी - भारतीयदर्शनस्य परिचयः - चार्वाक दर्शनम्, जैनदर्शनम्, बौद्धदर्शनम्,
मीमांसादर्शनम् वेदान्तदर्शनम्

सेमेस्टर - 1

पंचमप्रश्नपत्रम् - साहित्यशास्त्रम्

पाठ्यक्रमपरिणामः (Course Outcome)

भरत-भामह-वामनादीनामाचार्याणां काव्यशास्त्रीयमतानां ज्ञानं तद्विषयकं मौलिकचिन्तनस्य क्षमत्वं भवेदिति ।

इकाई प्रथमा- भरतमुनिकृतं नाट्यशास्त्रम् (प्रथमोऽध्यायः)

इकाई द्वितीया-भामहकृतः काव्यालङ्कारः (प्रथमः परिच्छेदः -18 कारिकापर्यन्तम्)

इकाई तृतीया- भामहकृतः काव्यालङ्कारः (प्रथमः परिच्छेदः -19 कारिकातः समाप्तिपर्यन्तम्)

इकाई चतुर्थी- वामनकृता काव्यालङ्कारसूत्रवृत्तिः (प्रथमाधिकरणम्)

सेमेस्टर - 2

पंचमप्रश्नपत्रम् - साहित्यशास्त्रम्

पाठ्यक्रमपरिणामः (Course Outcome)

आचार्यदण्डिनः धनिकस्य च काव्यशास्त्रीयमतानामनुशीलनात् अभिनयशास्त्रसहितस्य काव्यस्य अङ्गोपाङ्गज्ञानं भवेदिति ।

इकाई प्रथमा- दण्डिकृतः काव्यादर्शः (प्रथमपरिच्छेदः- 50 कारिकापर्यन्तम्)

इकाई द्वितीया- दण्डिकृतः काव्यादर्शः (प्रथमपरिच्छेदः- 51 कारिकातः समाप्तिपर्यन्तम्)

इकाई तृतीया- दशरूपकम् (प्रथमः प्रकाशः)

इकाई चतुर्थी - दशरूपकम् (द्वितीयः प्रकाशः)



 25.4.23

पाठ्यक्रमः – सेमेस्टरपरीक्षापद्धतिः, सत्रम् 2024-25

तृतीयसेमेस्टरपरीक्षायां चतुर्थसेमेस्टरपरीक्षायाञ्च निम्नलिखितानि पञ्चप्रश्नपत्राणि वर्तन्ते । प्रश्नपत्रं चतुर्षु खण्डेषु (4 इकाई) विभक्तं वर्तते । प्रत्येकस्य खण्डस्य कृते 20 अङ्काः निर्धारिताः सन्ति । आन्तरिकमूल्यांकनस्य कृते विंशति अङ्काः (20) वर्तन्ते, यत्र लेखने 10 वाचिके च 10 अङ्काः दास्यन्ते ।

| प्रश्नपत्रम् | कोड | प्रश्नपत्रस्य नाम | लिखितपरीक्षा | आन्तरिकमूल्यांकनम् 20 | | पूर्णांकः |
|-------------------|------|---|--------------|-----------------------|---------|-----------|
| | | | | लेखनम् | वाचिकम् | |
| षष्ठप्रश्नपत्रम् | 0107 | काव्यम् | 80 | 10 | 10 | 100 |
| सप्तमप्रश्नपत्रम् | 0108 | काव्यशास्त्रम् | 80 | 10 | 10 | 100 |
| अष्टमप्रश्नपत्रम् | 0109 | साहित्यसिद्धान्तः | 80 | 10 | 10 | 100 |
| नवमप्रश्नपत्रम् | 0110 | धर्मार्थशास्त्राणि | 80 | 10 | 10 | 100 |
| दशमप्रश्नपत्रम् | 0111 | संस्कृतव्युत्पत्तिः मानवीयमूल्यचिन्तनञ्च | 80 | 10 | 10 | 100 |
| योगः - | | | 400 | 50 | 50 | 500 |

सेमेस्टर – 3

षष्ठप्रश्नपत्रम् – काव्यम्

पाठ्यक्रमपरिणामः (Course Outcome)

मेघदूतस्य शिशुपालवधस्य च अध्ययनात् महाकाव्यस्य खण्डकाव्यस्य च परम्परया परिचयो भवेदिति ।

इकाई प्रथमः – मेघदूतम् – पूर्वमेघः

इकाई द्वितीयः – मेघदूतम् – उत्तरमेघः

इकाई तृतीयः – शिशुपालवधम् (प्रथमः सर्गः – 40 श्लोकपर्यन्तम्)

इकाई चतुर्थः – उपर्युक्तग्रन्थानां समालोचनात्मकप्रश्नः ।

सेमेस्टर –4

षष्ठप्रश्नपत्रम् – काव्यम्

25.4.23

पाठ्यक्रमपरिणामः (Course Outcome)

मृच्छकटिकसहितानां संस्कृतनाट्यग्रन्थानां समालोचनात्मकस्याध्ययनस्य योग्यताविस्तारो भवेदिति ।

इकाई प्रथमः – शिशुपालवधम् (प्रथमः सर्गः – 41 श्लोकतः समाप्तिपर्यन्तम्)

इकाई द्वितीयः – मृच्छकटिकम् (1-5 अंकपर्यन्तम्)

इकाई तृतीयः – मृच्छकटिकम् (6-10 अंकपर्यन्तम्)

इकाई चतुर्थः – उपर्युक्तग्रन्थानां समालोचनात्मकप्रश्नः ।

सेमेस्टर – 3

सप्तमप्रश्नपत्रम् – काव्यशास्त्रम्

पाठ्यक्रमपरिणामः (Course Outcome)

मम्मटप्रमुखानां विभिन्नाचार्याणां साहित्यशास्त्रीयसिद्धान्तानामवबोधो भवेदिति ।

इकाई प्रथमः – काव्यप्रकाशः (उल्लासः – 1, 2 अन्विताभिधानपर्यन्तम्)

इकाई द्वितीयः – काव्यप्रकाशः (उल्लासः – सर्वेषां प्रायशोऽर्थानामित्यारभ्य 2,3)

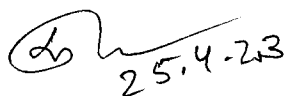
इकाई तृतीयः – काव्यप्रकाशः (उल्लासः – 4)

इकाई चतुर्थः – काव्यप्रकाशः (उल्लासः – 5)

सेमेस्टर – 4

सप्तमप्रश्नपत्रम् – काव्यशास्त्रम्




25.4.23

पाठ्यक्रमपरिणामः (Course Outcome)

रूपकाणां रसालङ्काराणां परिचयेन सह आचार्यमम्मटस्य कविराजविश्वनाथस्य च काव्यशास्त्रीयमतानां तुलनात्मकं ज्ञानं भवेदिति ।

इकाई प्रथमः – काव्यप्रकाशः (उल्लासः – 6,7)

इकाई द्वितीयः – काव्यप्रकाशः (उल्लासः – 8)

इकाई तृतीयः – काव्यप्रकाशात् अधोलिखितानाम् अलंकाराणां सोदाहरणं लक्षणम् –
अनुप्रासः, श्लेषः, वक्रोक्तिः, उपमा, रूपकम्, उत्प्रेक्षा, समासोक्तिः,
अपह्नुतिः, निदर्शना, अर्थान्तरन्यास, दृष्टान्तः, विभावना, विशेषोक्तिः,
संकरः, संसृष्टिः, आक्षेपः, दीपकम्, पर्याक्तम्, अप्रस्तुतप्रशंसा ।

इकाई चतुर्थः – साहित्यदर्पणः – अधोलिखितविषयाः -

विश्वनाथकृतकाव्यलक्षणम्,

शब्दशक्तिः - अभिधा, लक्षणा, व्यञ्जना च ।

रसः(स्थायिभावसहितो रसभेदः),

रूपकभेदः, नाट्यस्य लक्षणम्, महाकाव्यस्य लक्षणम् ।

सेमेस्टर – 3

अष्टमप्रश्नपत्रम् – साहित्यसिद्धान्तः

पाठ्यक्रमपरिणामः (Course Outcome)

काव्यशास्त्रे ध्वनिवादस्य वक्रोक्तिसिद्धान्तस्य च समालोचनात्मकाध्ययनात् चिन्तनक्षमताविस्तारो भवेदिति ।

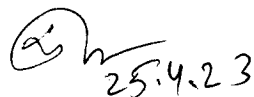
इकाई प्रथमः – ध्वन्यालोकः (प्रथम उद्योतः – 1-10 कारिका)

इकाई द्वितीयः – ध्वन्यालोकः (प्रथम उद्योतः – 11-21 कारिका)

इकाई तृतीयः – वक्रोक्तिजीवितम् (प्रथमोन्मेषः – 1-23 कारिका)

इकाई चतुर्थः – वक्रोक्तिजीवितम् (प्रथमोन्मेषः – समाप्तिपर्यन्तम्)




25.4.23

सेमेस्टर – 4

अष्टमप्रश्नपत्रम् – साहित्यसिद्धान्तः

| |
|---|
| पाठ्यक्रमपरिणामः (Course Outcome) |
| राजशेखरस्य क्षेमेन्द्रस्य साहित्यशास्त्रीयग्रन्थानामवबोधेन सह विभिन्नानां काव्यसम्प्रदायानां परिचयो भवेदिति । |

इकाई प्रथमः – काव्यमीमांसा (अध्यायः – 1,2,3,4,5)

इकाई द्वितीयः – औचित्यविचारचर्चा (20 कारिकापर्यन्तम्)

इकाई तृतीयः – औचित्यविचारचर्चा (समाप्तिपर्यन्तम्)

इकाई चतुर्थः – साहित्यशास्त्रीया विभिन्न सम्प्रदायाः –

अलंकारसम्प्रदायः, रससम्प्रदायः, रीतिसम्प्रदायः, वक्रोक्तिसम्प्रदायः,
औचित्य सम्प्रदायः, ध्वनिसम्प्रदायश्च ।

सेमेस्टर – 3

नवमप्रश्नपत्रम् – धर्मार्थशास्त्राणि

| |
|--|
| पाठ्यक्रमपरिणामः (Course Outcome) |
| मनुस्मृतेः भगवद्गीतायाश्च अध्ययनाद् धर्मशास्त्रविषयकं सम्यग्ज्ञानं भवेदिति । |

इकाई प्रथमः – महाभारतम् – भगवद्गीता (अध्यायः – 2)

इकाई द्वितीयः – महाभारतम् – भगवद्गीता (अध्यायः – 15,16)

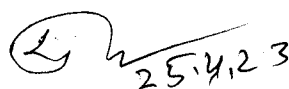
इकाई तृतीयः – मनुस्मृतिः (अध्यायः – 1)

इकाई चतुर्थः – उपर्युक्तग्रन्थानां समालोचनात्मकप्रश्नः ।

सेमेस्टर – 4

नवमप्रश्नपत्रम् – धर्मार्थशास्त्राणि




25.4.23

पाठ्यक्रमपरिणामः (Course Outcome)

रामायण-महाभारत-पुराण-कौटिलीयार्थशास्त्राणामनुशीलनाद् धर्मार्थज्ञानेन सह दुर्गासप्तशत्यां विषयानुसारं स्त्रीमहिम्नः चेतनाविस्तरो भवेदिति ।

इकाई प्रथमः – रामायण-महाभारत-पुराणानां संक्षिप्त परिचयः ।

इकाई द्वितीयः-मार्कण्डेयपुराणम् – दुर्गासप्तशती (मध्यमचरित्रम्, अध्यायाः-2,3,4)

इकाई तृतीयः – कौटिल्यस्य अर्थशास्त्रम् (प्रथमतः पञ्चमोऽध्यायपर्यन्तम्)

इकाई चतुर्थः - उपर्युक्तग्रन्थानां समालोचनात्मकप्रश्नः ।

सेमेस्टर – 3

दशमप्रश्नपत्रम् –संस्कृतव्युत्पत्तिः मानवीयमूल्यचिन्तनञ्च

पाठ्यक्रमपरिणामः (Course Outcome)

समाचार-आवेदन-अनुवाद-वादविवादादिमवलम्ब्य लेखनाभ्यासात् संस्कृतभाषायां दक्षता भवेदिति ।

इकाई प्रथमः – समाचारलेखनम् आवेदनपत्रञ्च ।

इकाई द्वितीयः – वादविवादलेखनम् ।

इकाई तृतीयः – अनुवादकार्यम् ।

इकाई चतुर्थः – वाक्यशुद्धिकला ।



 25.4.23

सेमेस्टर - 4

दशमप्रश्नपत्रम्-संस्कृतव्युत्पत्तिःमानवीयमूल्यचिन्तनञ्च

पाठ्यक्रमपरिणामः (Course Outcome)

निबन्ध-वाच्यपरिवर्तन-अपठितगद्यपद्यानामर्थलेखनस्य अभ्यासात् संस्कृतभाषादक्षता भवेदिति ।
अपि च, मानवीयमूल्याधारितानामाख्यानानामध्ययनमननधारणैः सद्गुणानां विकासो भवेदिति ।

इकाई प्रथमः - संस्कृतनिबन्धः

इकाई द्वितीयः - वाच्यपरिवर्तनम्

इकाई तृतीयः- मानवीयमूल्यस्य अर्थः, प्रकाराश्च ।

अधोलिखिताख्यानानां मानवीयमूल्याधारितं चिन्तनम्-

1. दीक्षान्तसंकल्पः (तैत्तिरीयोपनिषद्, शिक्षावल्ली, अनुवाक् 11)
2. नचिकेताकथा (कठोपनिषद्, अध्यायः 1, वल्ली 1)
3. सत्यकामजाबालकथा (छान्दोग्योपनिषद्, अध्याय 4, खण्डः 4-9)
4. त्रिदेवश्रेयस्त्वकथा (भागवतपुराणम् स्कन्धः 10, अध्यायः 89)
5. दधीचकथा (भागवतपुराणम् स्कन्धः 6, अध्यायः 10)
6. बलिकथा (भागवतपुराणम् स्कन्धः 8, अध्यायः 18-22)
7. उशीनरकथा (महाभारतम् वनपर्व, अध्यायः 197))

इकाई चतुर्थः- उक्तनिर्धारितैः मानवीयमूल्याधारिताख्यानैः सम्बद्धाः प्रश्नाः ।



25.4.23

पाठ्यक्रम – वार्षिकपरीक्षापद्धति:सत्रम् 2023-24

एम.ए.पूर्व –संस्कृत

स्नातकोत्तरस्य पूर्ववर्षे निम्नलिखितानि पञ्चप्रश्नपत्राणि भविष्यन्ति । प्रश्नपत्रं चतुर्षु खण्डेषु (4 इकाई) विभक्तं भविष्यति । प्रत्येकस्य खण्डस्य कृते 25 अङ्काः निर्धारिताः सन्ति ।

| क्रमांक | प्रश्नपत्रम् | प्रश्नपत्रस्य नाम | पूर्णांकः |
|---------|---------------------|-------------------|-----------|
| 1 | प्रथमप्रश्नपत्रम् | वैदिकसाहित्यम् | 100 |
| 2 | द्वितीयप्रश्नपत्रम् | व्याकरणशास्त्रम् | 100 |
| 3 | तृतीयप्रश्नपत्रम् | भाषाविज्ञानम् | 100 |
| 4 | चतुर्थप्रश्नपत्रम् | दर्शनशास्त्रम् | 100 |
| 5 | पञ्चमप्रश्नपत्रम् | साहित्यशास्त्रम् | 100 |
| योगः -- | | | 500 |

प्रथमप्रश्नपत्रम् – वैदिकसाहित्यम्

इकाई प्रथमा– अधोलिखितानां सूक्तानामध्ययनम् –

अग्निः – 1.1, इन्द्रः 2.12, वरुणः – 7.86, विष्णुः – 1.154 पुरुषसूक्तम् –
10.90 विश्वेदेवाः – 1.89, शिवसंकल्पसूक्तम् – 30.4.16, सरमापणिसूक्तम् –
10.108, रुद्रसूक्तम् (शुक्लयजुर्वेदस्य षोडशोऽध्यायः – 16 मन्त्राः)

इकाई द्वितीया - ऐतरेयब्राह्मणगतं (हरिश्चन्द्रोपाख्यानम्)

इकाई तृतीया– ईशावास्योपनिषद्

इकाई चतुर्थी–(अ) निरुक्तम् (प्रथमोऽध्यायः)

निरुक्तगतानामधोलिखितानां पदानां निर्वचनम् –

आचार्यः, वीरः, हृदः, गोः, समुद्रः, वृत्रः, आदित्यः, उषस्, मेघः, वाक्,
उदकम्, नदी, अश्वः, अग्निः, जातवेदस्, वैश्वानरः, निघण्टुः ।

(ब) संहिता-ब्राह्मण-आरण्यक-उपनिषदां वेदाङ्गानां च संक्षिप्तपरिचयः ।

 25.4.23

अनुशंसितग्रन्थाः -

ऋक्सूक्तसंग्रह - डा. हरिदत्त शास्त्री, साहित्य भण्डार, मेरठ

ऋक्सूक्तसंग्रह - तारिणीश झा, प्रकाशन केन्द्र, लखनऊ

ईशावास्योपनिषद् - डा. विजय शंकर पाण्डेय, मोतीलाल बनारसीदास, वाराणसी

ईशावास्योपनिषद् - गीताप्रेस, गोरखपुर

एतरेयब्राह्मणम् - हरिश्चन्द्रोपाख्यानम् - डा. उमाशंकर शर्मा ऋषि, चौखम्भा विद्याभवन, वाराणसी

निरुक्तम् - डा. उमाशंकर शर्मा ऋषि, चौखम्भा विद्याभवन, वाराणसी

वैदिकसाहित्यस्येतिहासः - डा. राजधर मिश्रः, श्याम प्रकाशन, जयपुर

वैदिक साहित्य और संस्कृति - आचार्य बलदेव उपाध्याय, शारदा संस्थान, वाराणसी

वैदिक साहित्य का इतिहास - श्री गजानन शास्त्री मुसलगाँवकर, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी

द्वितीयप्रश्नपत्रम् - व्याकरणशास्त्रम्

इकाई प्रथमा- कारकप्रकरणम् - वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदीतः(सम्पूर्णम्)

इकाई द्वितीया - समासप्रकरणम् - लघुसिद्धान्तकौमुदीतः (केवलसमासः; तत्पुरुषसमासश्च,
तत्पुरुषसमासश्च, अव्ययीभावः, द्वन्द्वो बहुव्रीहिश्चः)

इकाई तृतीया-(अ) परिभाषा - संहिता, गुणः, वृद्धिः, प्रातिपदिकम्, नदी, घि, उपधा,
अपृक्तम्, गति, पदम्, विभाषा, सवर्णम्, टि, प्रगृह्यम्, सर्वनामस्थानम्,
निष्ठा ।

(ब) कृदन्तप्रकरणम् - लघुसिद्धान्तकौमुदीतः

अध्येतव्यप्रत्ययाः - तव्यत्, तव्य, अनीयर्, यत्, ण्यत्, क्यप्, ण्वुल्,
तृच्, ल्यु, णिनि, अच्, क्त, क्तवत्, शतृ, शानच्, तुमुन्, क्त्वा, ल्यप्, ल्युट्,
क्तिन् ।

(स) तद्धितप्रकरणम् (लघुसिद्धान्तकौमुदीतः)

अध्येतव्यप्रत्ययाः - अण्, ण्य, इञ्, ढक्, त्व, तल्, ष्यञ्, ईयसुन्, इष्टन्,
तरप्, तमप्, इनि, ठन्, मतुप्, इतच् ।

इकाई चतुर्थी- महाभाष्यस्य पशुपशाहिनके निम्नांकिताः विषयाः -

शब्दस्य परिभाषा,

शब्दार्थसम्बन्धः,

व्याकरणाध्ययनस्य प्रयोजनानि,

व्याकरणस्य परिभाषा,

25.4.23

साधुशब्दानां प्रयोगस्य परिणामः,
व्याकरणस्य पद्धतिः ।

अनुशंसितग्रन्थाः –

वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी –गोपालदत्त पाण्डेय, चौखम्भा विद्याभवन, वाराणसी
लघुसिद्धान्तकौमुदी – डा. कौशलकिशोर पाण्डेय, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी
लघुसिद्धान्तकौमुदी- महेश सिंह कुशवाहा, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी
व्याकरण महाभाष्यम् (1-5 आह्निकानि) - कृष्णदास अकादमी, वाराणसी

तृतीयप्रश्नपत्रम्-भाषाविज्ञानम्

इकाईप्रथमा-भाषायाः परिभाषा, भाषा-बोली-इत्येतयोः भेदः,
भाषाणां वर्गीकरणम् – आकृतिमूलकं पारिवारिकं च,
भारोपीयभाषापरिवारस्य संक्षिप्तपरिचयः।

भारतीया आर्यभाषा –

प्राचीनभारतीया आर्यभाषा (वैदिकसंस्कृतं लौकिकसंस्कृतञ्च)
मध्यकालीनभारतीया आर्यभाषा (पालिः, प्राकृतम् अपभ्रंशः)
आधुनिभारतीयानामार्यभाषाणां परिचयः ।

इकाईद्वितीया-ध्वनीनां वर्गीकरणं, स्वराणां व्यञ्जनानां च उच्चारणस्थानानि प्रयत्नाश्च,
संस्कृतध्वनिदृष्ट्या मानवीयं ध्वनियन्त्रम्,
ध्वनिपरिवर्तनस्य कारणानि, ध्वनिनियमः (ग्रिमः, ग्रासमैनः वर्नरः च)
अर्थपरिवर्तनस्य दिशः कारणानि च ।

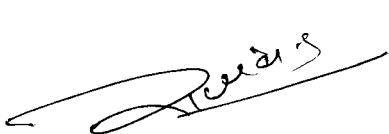
इकाईतृतीया- पाणिनीयशिक्षा (सम्पूर्णा)

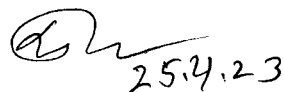
इकाईचतुर्थी- धम्मपदम् (वग्गः – 1,2,3,4,5)

कोमलचन्दजैनकृता प्राकृतप्रवेशिका पाठः – (1,2,3,14)

अनुशंसितग्रन्थाः –

भाषाविज्ञान – डा. भोला नाथ तिवारी, चौखम्भा विद्याभवन, वाराणसी
पाणिनीयशिक्षा- डा. सत्यप्रकाश दुबे, राजस्थानी ग्रन्थागार, जोधपुर
धम्मपदम् – श्री कछेन्दीलाल गुप्त, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी
प्राकृतप्रवेशिका – कोमलचन्दजैन, तारा बुक एजेन्सी, वाराणसी




25.4.23

चतुर्थप्रश्नपत्रम्-दर्शनशास्त्रम्

इकाईप्रथमा-तर्कसंग्रहः

इकाईद्वितीया- पातञ्जलयोगसूत्रम् - समाधिपादः (1-28 सूत्रपर्यन्तम्),

साधनपादः (1-9 तथा 29-55 सूत्रपर्यन्तम्)

विभूतिपादः (1-3सूत्रपर्यन्तम्)

भारतीयदर्शनस्य परिचयः - चार्वाकदर्शनम्, जैनदर्शनम्, बौद्धदर्शनम्,

मीमांसादर्शनम्, वेदान्तदर्शनम्

इकाईतृतीया- सांख्यकारिका

इकाईचतुर्थी - वेदान्तसारः

अनुशंसितग्रन्थाः -

तर्कसंग्रहः - श्री शाश्वतानन्द झा, चौखम्भा कृष्णदास अकादमी, वाराणसी

सांख्यकारिका- आचार्य जगन्नाथ शास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास, वाराणसी

वेदान्तसारः - डा. कृष्णकान्त त्रिपाठी, साहित्य भण्डार, मेरठ

वेदान्तसारः - आचार्य बदरीनाथ शुक्ल, मोतीलाल बनारसीदास, वाराणसी

पातञ्जल योगसूत्रम् - स्वामी ओमानन्द तीर्थ, गीताप्रेस, गोरखपुर

भारतीय दर्शन - डा. नन्द किशोर देवराज, उत्तर प्रदेश हिन्दी संस्थान

भारतीय दर्शन - चन्द्रधर शर्मा, मोतीलाल बनारसीदास, वाराणसी

पंचमप्रश्नपत्रम्-साहित्यशास्त्रम्

इकाईप्रथमा- भरतमुनिकृतं नाट्यशास्त्रम् (प्रथमोऽध्यायः)

इकाईद्वितीया - दशरूपकम् (प्रथमः द्वितीयः च प्रकाशः)

इकाईतृतीया- (अ) भामहकृतः काव्यालङ्कारः (प्रथमः परिच्छेदः)

(ब) वामनकृता काव्यालङ्कारसूत्रवृत्तिः (प्रथमम् अधिकरणम्)

इकाईचतुर्थी- दण्डिकृतः काव्यादर्शः (प्रथमपरिच्छेदः)

अनुशंसितग्रन्थाः -

नाट्यशास्त्रम् (1-2 अध्यायः)- श्री बाबूलाल शुक्ल, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी

दशरूपकम् - डा. केशवराव मुसलगाँवकर, चौखम्भा प्रकाशन, वाराणसी

काव्यालङ्कारः - पं. बटुकनाथ शर्मा, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी

काव्यालङ्कारसूत्रवृत्तिः - श्री हरगोविन्द शास्त्री, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी

काव्यादर्शः - आचार्य श्री रामचन्द्र मिश्रः, चौखम्भा विद्या भवन, वाराणसी

25.4.23

पाठ्यक्रम – वार्षिकपरीक्षापद्धति: सत्रम् 2024-25

एम.ए.अन्तिम-संस्कृत

स्नातकोत्तरस्य अन्तिमवर्षे निम्नलिखितानि पञ्चप्रश्नपत्राणि भविष्यन्ति । प्रश्नपत्रं चतुर्षु खण्डेषु (4 इकाई) विभक्तं भविष्यति । प्रत्येकस्य खण्डस्य कृते 20 अङ्काः निर्धारिताः सन्ति ।

| क्रमांक | प्रश्नपत्रम् | प्रश्नपत्रस्य नाम | पूर्णांकः |
|---------|-------------------|--|-----------|
| 1 | षष्ठप्रश्नपत्रम् | काव्यम् | 100 |
| 2 | सप्तमप्रश्नपत्रम् | काव्यशास्त्रम् | 100 |
| 3 | अष्टमप्रश्नपत्रम् | साहित्यसिद्धान्तः | 100 |
| 4 | नवमप्रश्नपत्रम् | धर्मार्थशास्त्राणि | 100 |
| 5 | दशमप्रश्नपत्रम् | संस्कृतव्युत्पत्तिः मानवीयमूल्यचिन्तनञ्च | 100 |
| योगः -- | | | 500 |

षष्ठप्रश्नपत्रम्-काव्यम्

इकाईप्रथमः-मेघदूतम् – पूर्वमेघः

इकाईद्वितीयः-मेघदूतम् – उत्तरमेघः

इकाईतृतीयः-शिशुपालवधम् (प्रथमः सर्गः)

इकाईचतुर्थः- मृच्छकटिकम्

अनुशंसितग्रन्थाः –

मेघदूतम् – श्री वैद्यनाथ झा, कृष्णदास अकादमी, वाराणसी

शिशुपालवधम् (प्रथमः सर्गः) – श्री रामजीलाल शर्मा, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी

मृच्छकटिकम् – डा. जगदीशचन्द्र मिश्र, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी




25.4.23

सप्तमप्रश्नपत्रम्-काव्यशास्त्रम्

इकाईप्रथमः-काव्यप्रकाशः (उल्लासः - 1,2,3)

इकाईद्वितीयः-काव्यप्रकाशः (उल्लासः -4,5,6)

इकाईतृतीयः- (अ) काव्यप्रकाशः (उल्लासः -7,8)

(ब) काव्यप्रकाशात् अधोलिखितानाम् अलंकाराणां सोदाहरणं लक्षणम् -
अनुप्रासः, श्लेषः, वक्रोक्तिः, उपमा, रूपकम्, उत्प्रेक्षा, समासोक्तिः,
अपह्नुतिः, निदर्शना, अर्थान्तरन्यास, दृष्टान्तः, विभावना, विशेषोक्तिः,
संकरः, संसृष्टिः, आक्षेपः, दीपकम्, पर्याक्तम्, अप्रस्तुतप्रशंसा ।

इकाईचतुर्थः- साहित्यदर्पणः - अधोलिखितविषयाः -

विश्वनाथकृतकाव्यलक्षणम्,
शब्दशक्तिः - अभिधा, लक्षणा, व्यञ्जना च ।
रसः(स्थायिभावसहितो रसभेदः),
रूपकभेदः, नाट्यस्य लक्षणम्, महाकाव्यस्य लक्षणम् ।

अनुशंसितग्रन्थाः -

काव्यप्रकाशः- पं. रघुनाथ प्रसाद चतुर्वेदी, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी
साहित्यदर्पणः - आचार्य कृष्णमोहन शास्त्री, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी

अष्टमप्रश्नपत्रम्-साहित्यसिद्धान्तः

इकाईप्रथमः-वक्रोक्तिजीवितम् (प्रथमोन्मेषः)

इकाईद्वितीयः-ध्वन्यालोकः (प्रथम उद्योतः)

इकाईतृतीयः-काव्यमीमांसा (अध्यायः- 1,2,3,4,5)

इकाईचतुर्थः- (अ) औचित्यविचारचर्चा

(ब) साहित्यशास्त्रीया विभिन्न सम्प्रदायाः -

अलंकारसम्प्रदायः, रससम्प्रदायः, रीतिसम्प्रदायः,
वक्रोक्तिसम्प्रदायः, औचित्य सम्प्रदायः, ध्वनिसम्प्रदायश्च ।

अनुशंसितग्रन्थाः -

संस्कृत साहित्य का इतिहास - आचार्य बलदेव उपाध्याय

वक्रोक्तिजीवितम् - श्री राधेश्याम मिश्र, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी

ध्वन्यालोकः - डा. गंगासागर राय, चौखम्भा संस्कृत भवन, वाराणसी

हिन्दीकाव्यमीमांसा - डा. गंगासागर राय, चौखम्भा विद्या भवन, वाराणसी

औचित्यविचारचर्चा- आचार्य श्री ब्रजमोहन झा, चौखम्भा विद्या भवन, वाराणसी

25.4.23

नवमप्रश्नपत्रम्-धर्मार्थशास्त्राणि

इकाईप्रथमः- (अ) रामायण-महाभारत-पुराणानां संक्षिप्त परिचयः ।

(ब) मार्कण्डेयपुराणम् – दुर्गासप्तशती (मध्यमचरित्रम्, अध्यायाः-2,3,4)

इकाईद्वितीयः-महाभारतम् – भगवद्गीता (अध्यायः-2,15,16)

इकाईतृतीयः-मनुस्मृतिः (अध्यायः- 1)

इकाईचतुर्थः-कौटिल्यस्य अर्थशास्त्रम् (प्रथमतः पञ्चमोऽध्यायपर्यन्तम्)

अनुशंसितग्रन्थाः -

संस्कृत साहित्य का इतिहास – आचार्य बलदेव उपाध्याय

मार्कण्डेयपुराणम् – कन्हैयालाल मिश्र, हिन्दी साहित्य सम्मेलन, प्रयाग

मार्कण्डेयपुराणम् – कन्हैयालाल मिश्र, चौखम्भा विद्या भवन, वाराणसी

दुर्गासप्तशती - गीताप्रेस, गोरखपुर

भगवद्गीता –गीताप्रेस, गोरखपुर

मनुस्मृतिः(1-2) – हरगोविन्द शास्त्री, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी

मनुस्मृतिः(1-2) – डा. गजानन शास्त्री मुसलगाँवकर, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी

कौटिल्यस्य अर्थशास्त्रम् - वाचस्पति गैरोला, चौखम्भा विद्या भवन, वाराणसी

दशमप्रश्नपत्रम् – संस्कृतव्युत्पत्तिः मानवीयमूल्यचिन्तनं च

इकाई प्रथमः – संस्कृतनिबन्धः ।

इकाई द्वितीयः –समाचारलेखनम्, आवेदनपत्रं वादविवादलेखनञ्च ।

इकाई तृतीयः – अनुवादकार्यं, वाच्यपरिवर्तनं वाक्यशुद्धिकला च ।

इकाई चतुर्थः – मानवीयमूल्यस्य अर्थः, प्रकाराश्च ।

अधोलिखिताख्यानानां मानवीयमूल्याधारितं चिन्तनम्-

1. दीक्षान्तसंकल्पः (तैत्तिरीयोपनिषद्, शिक्षावल्ली, अनुवाक् 11)
2. नचिकेताकथा (कठोपनिषद्, अध्यायः 1, वल्ली 1)
3. सत्यकामजाबालकथा (छान्दोग्योपनिषद्, अध्याय 4, खण्डः 4-9)
4. त्रिदेवश्रेयस्त्वकथा (भागवतपुराणम् स्कन्धः 10, अध्यायः 89)
5. दधीचकथा (भागवतपुराणम् स्कन्धः 6, अध्यायः 10)
6. बलिकथा (भागवतपुराणम् स्कन्धः 8, अध्यायः 18-22)
7. उशीनरकथा (महाभारतम् वनपर्व, अध्यायः 197)


25.4.23

अनुशासितग्रन्थाः -

निबन्धशतकम् - डा. कपिलदेव द्विवेदी

निबन्धकुसुमाञ्जलिः - डा. जयमन्त मिश्र

अनुवादचन्द्रिका - चक्रधर नौटियालहंस

रचनानुवादकौमुदी - डा. कपिलदेव द्विवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी

प्रौढरचनानुवादकौमुदी - डा. कपिलदेव द्विवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसीछन्दो मञ्जरी - डा. ब्रह्मानन्द त्रिपाठी, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी

गुप्तशुद्धिप्रदर्शनम् - पं. अम्बिकादत्त व्यास

डा. क. धर्मा 25/04/23
श्रीमि

डा. क. धर्मा 25.4.23
(डा. क. धर्मा)